

EFTER VI ER BLEVET EN GHETTO ...

Dystopisk stedsbranding i udsatte boligområder

MARIE STENDER

Vi er blevet en ghetto, og det er desværre ubehageligt. Engparken er blevet fritaget fra ghetto[listen] på grund af kommunens regler, så alle dem, der boede derude, er kommet herud. Vi har mange udlændinge – tre danskere i min opgang, resten er udlændinge. [...] Vi snakker med alle, for man skal ikke se ned på folk, fordi de er udlændinge. De er måske flygtet, og det er ikke noget for børn, kan jeg godt fortælle dig ... Men efter vi er blevet en ghetto, får det danskere til at flytte. Vi er tre i vores opgang, og vi er blevet enige om, at vi skal holde sammen. Men i andre blokke er der mange gange problemer.

Lillian har boet i Åparken det meste af sit liv, og hendes voksne søn bor der også. Han går til hånde med praktisk arbejde for boligforeningen, og mens vi snakker, kommer han ind iført blå kedeldragt. Lillian hjælper også selv til i Åparkens nyetablerede fitnesscenter – hun står for at låse op om morgenen og holde styr på rengøringen, men det bliver ikke til så meget med hendes egen brug af fitnessmaskinerne. Til gengæld kan hun fortælle detaljeret om, hvem der bruger fitnesscentret, hvem der bor i hvilke blokke, og hvor længe de har boet der. Rigtig mange af de arabiske kvinder er også begyndt at komme i fitnesscentret, efter at de har lavet en opdeling i kvindedage og mandedage, siger hun og understreger flere gange, at hun har det helt fint med udlændingene, som hun kalder dem. Nogle af mændene kysser hende endda på kinden og giver hende blomster og grøntsager med hjem, når hun går forbi deres nyttehaver, siger hun leende. Alligevel fylder udlændinge meget i hendes fortælling om, hvordan boligområdet Åparken har forandret sig de senere år, og hvordan det er blevet til en ghetto.

Under interviewet med Lillian var jeg mest optaget af hendes fokus på udlændinge, og hvordan beboere fra Engparken, et andet nærliggende boligområde, efter hendes mening var flyttet til Åparken „på grund af kommunens regler“, som hun formulerede det.¹ Det var først, efter at jeg kom hjem og lyttede interviewene igennem igen, at det gik op for mig, at både hun – og flere andre beboere – ikke

blot talte om, „da de kom på ghettolisten“, eller „da folk begyndte at kalde stedet en ghetto“, men derimod brugte vendingen „efter vi *blev* en ghetto“. Hvor beboerne i de udsatte områder ellers ofte lægger afstand til den dårlige medieomtale af deres boligområde og forvisser én om, at journalisterne overdriver voldsomt, synes ghettolisten at nyde større autoritet. Nogle sætter selvfølgelig spørgsmålstegn ved dens berettigelse, men mange har også taget ghettobegrebet til sig og beskriver rask væk udviklingen i deres område med udtryk som „ret ghettoagtigt“ eller „mindre ghetto, mere familie“. I denne artikel argumenterer jeg for, at ghettobegrebet fungerer som en af tidens stærke dystopier, der former den måde, hvorpå udsatte boligområder opfattes, og den måde, hvorpå de aktuelt forandres. Mit fokus er altså ikke så meget på selve ghettobegrebet og dets berettigelse eller mangel på samme i danske udsatte boligområder, men derimod på, hvordan det i praksis bringes i anvendelse og efterlader sig aftryk både i stedernes sociale liv og i deres byggede omgivelser. Jeg analyserer, hvordan *placemaking*, politisk teknologi og arkitekturens byggede materialitet interagerer i, hvad jeg foreslår at betragte som dystopiske *brandsapes*.

Artiklens empiriske grundlag er et forskningsprojekt om omdannelse af udsatte boligområder ved Statens Byggeforskningsinstitut, som jeg har været involveret i. Sammen med en gruppe kolleger har jeg udført casestudier i seks danske og otte internationale boligområder, som for nylig har gennemgået større omdannelser. Der er altså ikke blot tale om renovering af bygningerne, men om at området som helhed er forandret gennem eksempelvis nedrivning eller opførelse af nye bygninger, omlægning af infrastruktur med nye veje og stier gennem området, tilføjelse af nye funktioner som for eksempel arbejdspladser, institutioner og butikker samt forskellige sociale tiltag. I de danske områder har vi analyseret planer og dokumenter og lavet dybdegående kvalitative interviews med beboere, naboer og centrale aktører fra kommune, boligforening, rådgivere og andre, der har været involveret i omdannelsen af området. Desuden har vi gennemført spørgeskemaundersøgelser blandt både beboere og andre, der færdes i området, samt observationer og registreringer af, hvordan områderne bruges. Analyser af hvert område og tværgående diskussioner og konklusioner er offentliggjort i bogform (Bech-Danielsen & Stender 2017). I denne artikel koncentrerer jeg mig imidlertid om den danske kontekst, hvor ghettobegrebet spiller en særlig rolle, og benytter primært eksempler fra et boligområde, som her benævnes med pseudonymet Åparken.² Det ligger 3 km fra centrum af en større dansk provinsby og består af 530 boliger placeret i 11 fireetagers boligblokke på en skrånende grund nær et skovområde. Bebyggelsen ligger mellem et erhvervsområde og nogle nyere parcelhusområder og har som nærmeste naboer to andre almene boligområder og et mindre butikscenter.

Fra utopi til dystopi: Da ghettoen kom til Danmark

Karakteristisk for Åparken og de fleste andre udsatte boligområder i både Danmark og mange andre vestlige lande er, at de er bygget i efterkrigstiden, typisk i forstæderne til de større byer, og ofte er tegnet af datidens førende arkitekter eller i hvert fald er inspireret af frontløbere som den schweiziske arkitekt Le Corbusier. Med præfabrikerede betonelementer og industrialiseret byggeteknik materialiserede arkitekterne den modernistiske utopi om det gode boligliv for den brede befolkning. Fra byens mørke og trange boliger i uhumske baggårde flyttede folk i stort antal ind i de lyse, moderne og rationelt indrettede lejligheder omgivet af grønne plæner med lys og luft og god plads til fællesskabets udfoldelse. Trafikken var opdelt, så veje og biler førtes i en bue uden om området, mens gang- og cykelstier forbandt det på kryds og tværs. På den måde skabtes trygge og fredelige uderum, hvor børn kunne lege og færdes frit. Udover boliger rummede områderne ofte fælleshuse, børneinstitutioner, plejehjem og nogle gange også en kirke, et bibliotek og et lille butikstov, så man i princippet kunne leve et helt liv fra vugge til grav her. Lejlighederne fandtes typisk i forskellige størrelser, men udefra var facaderne ens, for lighedsidealet var stærkt, og folk, der boede i gavlen, skulle ikke have flere vinduer end de, der boede midt i blokken. De lange rækker af ens blokke kaldes til tider kranforsarsarkitektur, fordi bygningerne blev placeret under hensyn til kranens bevægelse. I boligbebyggelserne forenedes de industrialiserede byggeteknikker med det naturvidenskabelige fokus på menneskets behov for lys og luft og socialistiske idealer om lighed og fællesskab (Bech-Danielsen 2004). De blev sindbilledet på 60'erne og 70'ernes modernistiske utopi, og på datidens fotografier var blokkene ofte omgivet af legende børn og blomstrende træer; fly og biler cirkulerede i baggrunden, mens moderne, fornuftige mennesker mødtes og parlamenterede på græsset.

Her er halvt århundrede senere har synet på de store boligplaner imidlertid ændret sig markant, og i dag skildres selvsamme blokke oftest flankeret af parabolantenner, tilslørede kvinder og unge bandemedlemmer, der flygter fra politiet eller sætter biler i brand. Billederne ledsager ofte politikeres og andre offentlige aktørers udtalelser om den negative udvikling i de udsatte boligområder. De kaldes typisk for ghettoer, som bliver synonym for parallelsamfund præget af kriminalitet, lovløshed og værdier, der adskiller sig fra de danske og truer det omgivende samfunds orden. Det ses eksempelvis, når statsminister Lars Løkke Rasmussen i sin nytårstale omtaler ghettoerne som noget, der har „slået huller i danmarkskortet“ og „sender fangarme ud på gaderne, hvor kriminelle bander skaber utryghed [...]. Og ud i samfundet, hvor danske værdier som ligeværd, frisind og tolerance taber terræn“ (Rasmussen 2018). Også for justitsminister Søren Pape Poulsen er ghettoen en direkte trussel mod danske værdier, idet han skriver,

at „[...] i landets ghettoer eksisterer parallelsamfund af nydanskere, der desværre nok aldrig får danske værdier. Det er bedrøveligt, og det er forkasteligt. Vi skal ikke finde os i det, og vi skal have gjort noget ved det“ (Poulsen 2016). Eller det ses, når Politiforbundets formand Peter Ibsen udtaler, at „[s]laget er langt hen ad vejen allerede tabt i flere af landets socialt belastede ghettoområder. Vi savner en realistisk plan for at generobre områder, som har udviklet sig til parallelsamfund“ (Ibsen 2010).

Oprindeligt var en ghetto en bydel omgivet af mure, hvor indbyggerne boede under trange kår og ikke var frie til at komme og gå, som de ville. Begrebet stammer således fra bydelen Gheto Nuovo i 1500-tallets Venedig, hvor byens jødiske befolkning blev tvunget til at bo på en ø, hvortil der kun var adgang via to broer med bevogtede porte, der blev låst om aftenen. De kristne havde brug for jøderne, men ville ikke blande sig med dem og holdt dem derfor under skarp kontrol. Siden er begrebet ghetto især blevet forbundet med de etniske enklaver i amerikanske byer: Chinatowns, Little Sicilies og ikke mindst de sorte ghettoer (Wirth 1928), men er siden rejst tilbage over Atlanten til Europa. I de senere årtiers offentlige og politiske debat bruges ghettobegrebet således også i stigende grad om de europæiske byers udsatte boligområder præget af lav indkomst og forskellige immigrantgrupper. Flere forskere har imidlertid kritiseret dette begrebmæssige skred: For det første er de europæiske boligområder hverken etnisk homogene eller afgrænset af mure, og for det andet er de historisk, socialt, politisk og strukturelt betinget af helt forskellige årsager, selvom de amerikanske og europæiske områder indtager samme lave position i det sociale hierarki (se for eksempel Wacquant 2004; Larsen 2011; Johansen & Jensen 2017). Loïc Wacquant beskriver således, hvordan de sorte amerikanske ghettoer fra at være „communal ghettos“, der rummede flere forskellige klasser og en stærk politisk og kulturel selvbevidsthed, i stedet er blevet til isolerede „hyperghettos“, hvor både jobs, den sorte middelklasse og den statslige støtte er væk og erstattet af en „culture of terror“ præget af vold og narko (Wacquant 2007b:91). De europæiske arbejderklassedistrikter – især de franske *banlieus* – har derimod genereret, hvad Wacquant kalder, „antighettoer“, det vil sige områder, hvor mange forskellige etniske grupper bor side om side. Selvom områderne er stigmatiserede, er forekomsten af vold og narko forholdsvis lav sammenlignet med amerikanske ghettoområder. Desuden er der i de europæiske områder typisk tale om offentligt ejet og vedligeholdt socialt boligbyggeri, og her ses – modsat i de amerikanske områder – derfor også omfattende statslige interventioner, som ifølge Wacquant imidlertid medvirker til at atomisere og isolere områdernes beboergrupper (op.cit.214). De omfattende statslige interventioner er ligeledes karakteristiske for den danske tilgang til de udsatte boligområder, ligesom der her er et udtalt fokus på sammenhængen mellem arkitektonisk og social forandring (Johansen & Jensen 2017).

Selvom ghettobegrebet således fra et akademisk perspektiv er en upræcis analytisk betegnelse for de danske områder, er ghetto dog samtidig for længst gået fra at være et samfundsvidenskabeligt begreb til at blive et gængs udtryk i folkemunde, politik og populærkultur.³ Her bruges det i højere grad som en politisk teknologi og en „governmental category“ (Johansen & Jensen 2017:298), der sætter det pågældende områdes udvikling i et dystopisk lys som et sted, der har udviklet eller er ved at udvikle sig til noget uønsket og potentielt farligt. Hvad enten man kan lide det eller ej, er ghettobegrebet blevet en del af den virkelighed, vi studerer, og må behandles som sådan – altså som et emisk snarere end et etisk begreb. Medvirkende til at cementere ghettobegrebet i en dansk kontekst har især været lanceringen af ghettolisten, som første gang blev offentliggjort i 2010. Baggrunden var en årrække præget af segregering på boligmarkedet og koncentration af sociale problemer i den almene boligsektor samt et stigende offentligt og politisk fokus på fremkomsten af de såkaldte parallelsamfund. Der er aktuelt 22 almene boligområder på listen, som opdateres årligt af Transport-, Bygnings- og Boligministeriet. For at komme på listen skal områderne have mere end 1.000 beboere og opfylde mindst tre af følgende fem kriterier: 1) Andelen af 18-64-årige uden tilknytning til arbejdsmarkedet eller uddannelse overstiger 40 procent. 2) Andelen af indvandrere og efterkommere fra ikke-vestlige lande overstiger 50 procent. 3) Antal dømt for overtrædelse af straffeloven, våbenloven eller lov om euforiserende stoffer overstiger 2,70 procent af beboere på 18 år og derover. 4) Andelen af beboere i alderen 30-59 år, der alene har en grunduddannelse, overstiger 50 procent. 5) Den gennemsnitlige bruttoindkomst for skattepligtige i alderen 15-64 år er mindre end 55 procent af den gennemsnitlige bruttoindkomst for samme gruppe i regionen (Transport-, Bygnings- og Boligministeriet 2017).

Udover ghettolisten lancerede den daværende regering også en ghettoplan med titlen „Ghettoen tilbage til samfundet. Et opgør med parallelsamfund i Danmark“ (2010). Den indeholdt 32 initiativer, som havde til formål at ændre udviklingen, så „parallelsamfund opløses og erstattes af velfungerende boligområder med kontakt til omverdenen“ (Aldinget 2010). Selvom ingen af de danske områder er afgrænset af egentlige mure, ligger mange af dem grundet trafikseparering og de modernistiske planlægningsidealer som afgrænsede enklaver i forhold til det omgivende byvæv. Flere af planens punkter fokuserer på at bryde denne fysiske isolering og skabe bedre sammenhæng til omgivelserne. Ét initiativ går blandt andet ud på at nedrive og sælge boliger i udsatte boligområder, „så der bliver færre boliger og beboere i ghettoerne og plads til at skabe et levende byliv“. Et andet tiltag handler om, at „[g]hettokvarterernes karakter af fysiske ‘fæstninger’ skal brydes, så de bliver mere attraktive og en integreret del af det omkringliggende samfund“ (Ghettoen tilbage til samfundet 2010). Landsbyggefonden,

som finansierer renoveringer af almene boligområder i Danmark, har desuden siden 2011 gjort det muligt at søge støtte fra den såkaldte infrastrukturpulje til tiltag, der har til formål at gøre op med bebyggelsernes isolation. Det sker ved at nedbryde barrierer og ved at bygge bro mellem almene bebyggelser og omgivende bykvarterer.

De selvsamme støjvolde, beplantningsbælter eller bygningsblokke, der oprindeligt blev opført for at værne om beboernes fællesskab og fredelige liv i grønne omgivelser, rives i dag ned og åbnes op for at skabe bedre kontakt til omgivelserne. Truslen opfattes i dag således ikke som noget, der findes uden for området, men derimod som noget, der næres inden i det – utopien er blevet til dystopi. I det følgende ser jeg nærmere på dystopibegrebet og på, hvordan det knyttes til og indvirker på stederne.

Ghettoen som dystopisk brandscape

Den umiddelbare betydning af ordet dystopia er et antonym til begrebet utopia, der stammer fra sir Thomas Mores bog fra 1516 af samme navn, og som skildrer et idealsamfund i harmoni og uden kriminalitet, vold og fattigdom. Hvor utopia altså er det ideelle sted eller samfund, er dystopia det skræmmende og uønskede sted eller samfund. Etymologisk betegner især utopia (af græsk: „intet sted“), men dermed også dystopia, *forestillede* steder og sociale scenarier snarere end *faktiske* steder, og utopi bruges således i dag typisk om noget uladsiggørligt, der „reelt ikke kan finde sted“. I denne sammenhæng er det interessante dog netop, hvordan skræmmescenariet knyttes til og indvirker på det konkrete *topos* – altså stedet med dets sociale relationer, oplevede betydninger og byggede materialitet. Man kan argumentere for, at utopier og dystopier ikke står i modsætning til hinanden, men tværtom tjener samme mål, nemlig at markere eller skubbe til vores forestillingsevnes grænser (Jameson 1982). Utopisk tænkning – herunder dystopier – har, som blandt andre John Friedmann argumenterer for, således et stærkt diagnostisk potentiale, fordi de advarer os om forhold i samtiden, og hvad deres fremtidige konsekvenser potentielt kan blive: „Gennem dystopien som særlig form kan utopisk tænkning advare os om visse tendenser i samtiden, som, hvis de får lov at udvikle sig uhindret og føres til en logisk ekstrem, ville resultere i en verden, vi ville finde afskyelig“ (Friedmann 2000:462).⁴

Det gælder for de dystopier, der fremmanes i film og bøger, men også for dem, der skildres i politik eller byplanlægning, som Friedmann skriver om. En af vor tids magtfulde dystopier knytter sig til ghettoen – det lukkede parallelsamfund, hvor fjendtlighedsindede værdier hersker og potentielt truer det omgivende samfunds orden. Ghettoområderne bliver i den politiske retorik omdrejningspunkt for en

bagvedliggende dystopi, nemlig den skræmmende fremtidsvision om et samfund i opløsning, overtaget af fremmedartede, lovløse eller islamistiske kræfter jævnfør citaterne ovenfor fra statsminister, politiformand og justitsminister – om „huller i danmarkskortet“, „nydanskere, der aldrig får danske værdier“, og at „kampen allerede er så godt som tabt“. Gennem ghettobegrebet knyttes områderne til en dystopi, der aktuelt kommer hyppigt til udtryk i den offentlige og politiske debat om terror, ytringsfrihed, integration og flygtninge med videre, men måske skildres skarpest skønlitterært i den franske forfatter Michel Houellebecqs roman *Underkastelse* (2015). Bogen fremmaner et dystopisk Frankrig i 2022, hvor islamister har overtaget magten og præsidentposten, mens der hersker borgerkrigs-lignende tilstande og selvcensur i pressen, og universitetsansatte konverterer til islam for at beholde deres jobs og får flerkoneri med som frynsegode.

Samtidig udgør ghettoområderne for så vidt en dystopi i sig selv, idet de opfattes som uønskede, men dog virkelige, steder præget af selvforstærkende negative sociale dynamikker, utryghed, sociale problemer og kriminalitet. Når et område kommer på ghettolisten og omtales som en ghetto i medierne, bliver stedet i offentligheden kendt som problemfyldt, belastet og potentielt farligt. Det mærkes i Åparken, hvor beboerne ofte oplever, at folk har fordomme om deres område og undrer sig over, at de er glade for at bo der, ligesom venner og bekendte til tider er bange for at begive sig derind. Ali, der har boet i Åparken i 19 år og arbejdet på den lokale folkeskole, fortæller for eksempel:

Jeg sagde til min ven, som skulle købe noget: ‘Du kan få det i Netto i Åparken.’ ‘Er du gal,’ sagde hun, ‘du bliver da stukket ned med en kniv, hvis du går derhen.’ Det er på grund af medierne – hvis der sker noget her, kommer det på forsiden, men hvis det sker et andet sted, står det bare inde i en lille rubrik. Det er den negative oplevelse, folk får – selvom der er sket et uheld her, betyder det jo ikke, at alle udlændinge er kriminelle. Men det tror danskerne, og så tør de ikke komme.

I Åparken er der ellers blevet investeret massivt i at løfte området og dets image. Hele bebyggelsen er blevet gennemrenoveret med nye facader og altaner, penthouselejligheder på blokkene, nye fællesfunktioner inde og ude, ligesom der er iværksat en lang række sociale indsatser. Men beboerne peger på, at folk fra andre steder i byen slet ikke opdager forandringerne, fordi de ikke kommer i Åparken. En siger for eksempel: „Omdømmet er ikke rigtig blevet bedre endnu [...]. Folk skal se det, før de får et positivt billede af området. Det ligger ikke i city, så der er mange, der ikke oplever det og bare fastholder det gamle billede af området.“ I Åparken har man ellers med støtte fra infrastrukturpuljen etableret en ny sti gennem området, som binder det bedre sammen med naboområderne, ligesom der er nedlagt stuelejligheder for at etablere en port i en af blokkene, der åbner bebyggelsen og skaber en smutvej fra nabobebyggelsen til indkøbscenter

og busstoppested. På vejen passerer man både den nye, interaktive legeplads og de beboerdrevne køkkenhaver, hvor røde pelargonier blomstrer mellem persille og squash i nysseligt lugede bede. Flere af Åparkens nye fællesfaciliteter – fitnesscenter og kreative værksteder – er også åbne for nabobebyggelserne, og der er blevet delt foldere ud, der inviterer folk fra nærområdet til at deltage i alt det, der foregår i Åparken. Renoveringen af Åparken blev endda præmieret med kommunens arkitekturpris, men samme dag blev den opdaterede ghettoliste offentliggjort, og Åparken stod på den. Det var dét, der fyldte i medierne, og dét, som har indprentet sig i lokalsamfundets opfattelse af stedet.

Ghettomærkatet er i den forstand at betragte som et stærkt stedsbrand: Alle danskere kender Mjølnerparken, Gellerupparken, Vollsmose, Tingbjerg og de andre områder, som har været på listen i årevis, og selvom de færreste selv har været der, har de fleste ret klare forestillinger om, hvad det er for steder. Der er naturligvis tale om et brand med negativt fortegn, hvor den gængse brug af brandingbegrebet typisk omhandler strategiske tiltag til at skabe positivt omdømme for produkter, ydelser, virksomheder eller som her: steder. Alligevel er det relevant at betragte de processer, der knytter sig til de udsatte områders ghettostatus, i en stedsbrandingoptik. I det seneste årtiers bydesign og boligudvikling er der kommet øget fokus på placemaking eller stedskabelse som betegnelse for de strategier og tiltag, der handler om ikke blot at forme steders fysiske udformning, men samtidig steders sociale liv, identitet og omdømme (Kiib 2010; Löfgren 2007; Madden 2011). Særligt har Anna Klingmann gennem begrebet *brandscapes* indfanget, hvordan arkitektur og strategisk kommunikation smelter sammen i bestræbelsen på at forme steders og menneskers identitet: „Arkitekturens fokus har udviklet sig fra at lægge vægt på, ‘hvad den har’, og ‘hvad den gør’, til ‘hvad du føler’, og ‘hvem du er’“ (Klingmann 2007:1), skriver hun og fortsætter: „Arkitektur kan spille en afgørende rolle som en katalysator, der genererer en autentisk identitet for mennesker og steder“ (op.cit.3).

Fra et antropologisk perspektiv er det oplagt at sætte spørgsmålstegn ved Klingmanns idé om „autentisk identitet“ og stille sig skeptisk over for hendes forestilling om, at en sådan skulle kunne lade sig designe af arkitekter. Ikke desto mindre er brandscapet begrebet velegnet til at stille skarpt på, hvordan vores opfattelse og brug af steder også påvirkes af den strategiske bearbejdning, steder underlægges, både gennem deres fysiske udformning og de fortællinger, der omgiver dem (se Stender 2014). Når udsatte områders betonblokke udnævnes som ghettoer, bliver de således til dystopiske brandscapes, det vil sige steder, hvor arkitekturens byggede materialitet smelter sammen med den strategiske statslige kommunikation, der skildrer området som præget af en dystopisk udvikling i retning af et potentielt truende parallelsamfund.

Denne form for dystopisk stedbranding har konkret indflydelse på ikke alene offentlighedens opfattelse af stederne, men også på, hvad beboerne føler, og hvem de er – eller i hvert fald hvem de får mulighed for at være i omgivelsernes øjne. Det er her værd at ihukomme, at brandingbegrebet oprindeligt stammer fra amerikanske cowboys, som brændemærkede deres køer for at kunne kende dem fra naboens. I branding ligger altså ikke alene en positiv – eller her negativ – værditilskrivning, men også en måde at stemple eller sågar brændemærke det enkelte individs tilhørsforhold til et bestemt sted. Her nærmer vi os naturligvis det fænomen, der i den antropologiske og sociologiske litteratur typisk beskrives med begrebet *stigma* (Goffmann 1963) eller mere specifikt relateret til sted: *territorial stigmatization* eller *blemish of place* (Wacquant 2007a). Wacquant bygger således videre på Goffmanns stigmabegreb, idet han argumenterer for, at det sted, hvor man bor, kan være „en af de ‘skavanker’, som kan ‘diskvalificere individet’ og frarøve ham andres fulde accept“ (Wacquant 2007a:67). Social marginalisering i vor tid er ifølge Wacquant kendetegnet ved, at den ikke er spredt i forskellige arbejderklasseområder, men derimod koncentrerer sig i „isolerede og afgrænsede områder, der af både udefrakommende og insidere i stigende grad betragtes som et socialt helvede [...] hvor kun samfundets udstødte ville acceptere at bo“ (ibid.). Wacquants teori indfanger beboernes oplevelser af omverdenens fordomme og deres erfaring med eksempelvis ikke at kunne tegne indboforsikring eller få praktikplads, fordi de har en bestemt adresse, men også den måde, stigmatet både internaliseres på – „vi er blevet en ghetto“ – og forsøges skubbet mellem beboere og områder. Hvor Wacquant kan kritiseres for at gøre beboerne til passive ofre uden at tage højde for, hvordan de også forhandler og agerer i det territoriale stigma (Stender & Mechlenborg 2017), kan begrebet om det dystopiske brand-scape omvendt bidrage til at sætte fokus på de strategiske aspekter af, hvordan både beboere og andre aktører gør brug af fortællingen for at opnå forskellige ting. Det kan skærpe vores opmærksomhed i retning af, hvordan fortællingerne om stedet og dets byggede materialitet spiller sammen.

„At komme på listen“, og hvad deraf følger

På væggen i beboerhuset hænger en række sort-hvide portrætter af beboerforeningens tidligere formænd – de er alle mænd og har danske navne. Foran mig sidder Bjarne, den seneste i rækken af beboerformænd, og serverer kaffe og småkager, mens han fortæller om Åparken. Stedet er meget bedre end sit ry, siger han. Bevares, der er da nogle unge lømler, som laver ballade indimellem, og på et tidspunkt var der nogen, der kastede sten efter en bus. Foreningen måtte også – inden omdannelsen – bruge en del penge på at udbedre hærværk. Men den

slags drengestreger er jo ikke anderledes, end hvad han selv fandt på som ung knægt, og nu synes han faktisk, at folk passer bedre på omgivelserne. Åparken er et dejligt sted at bo, synes han, og faktisk gør det slet ikke noget, at de kom på ghettolisten, for det har givet bedre muligheder i forhold til at skaffe penge til både renovering af bebyggelsen og aktiviteter for beboerne. I dag har de både fotoværksteder og kreaværksteder, beboerdrevne nyttehaver og en kulinarisk klynge med fælleskøkken. Hans kone er primus motor i kreaværkstedet og laver en masse forskellige aktiviteter med stedets børn, og den sociale helhedsplan har gjort det muligt at indkøbe spændende nye materialer og udstyr til værkstederne. Der er også etableret en ny, fælles taghave på en af blokkene, men adgangen dertil er aflåst, og man skal først have nøglen af Bjarne i beboerhuset. Det er vist kun få beboere, og primært dem, der selv er aktive i beboerdemokratiet, der har gjort brug af den mulighed endnu – i hvert fald er der ikke mange af de andre, vi taler med, som synes at kende til taghaven endsige have gjort brug af den.

Både Bjarne og andre af de beboere, der er aktive i beboerdemokratiet, fortæller, at det „at komme på listen“ langtfra kun er noget dårligt – det er nemlig også en nøgle til nogle større pengekasser. I den proces, hvor man planlægger og ansøger om penge til fysiske omdannelser og sociale helhedsplaner for et udsat område, kan der derfor godt opstå et behov for, så at sige, at tale med to tunger. På den ene side arbejder beboerdemokrater, de boligsociale medarbejdere og de tilknyttede konsulenter bevidst med at „tale området op“ for at skabe større stolthed og optimisme og gøre op med omverdenens fordomme. Der lægges således mange kræfter i initiativer, der kan forbedre opfattelsen af stedet både indefra og udefra, og i Åparken har man fokuseret på i højere grad at gøre boligområdet til en del af det omgivende område. Der er eksempelvis udgivet pjecer til omdeling i hele nærområdet og etableret samarbejde med presse og freelancejournalister om at fortælle gode historier om området, ligesom de boligsociale medarbejdere har forsøgt at træne beboerbestyrelsen i at fortælle „den gode historie“ om det fede ved at bo i området. Forud for omdannelsen af Åparken blev der også iværksat en omfattende borgerinddragelsesproces inspireret af ABCD-metoden (*Asset Based Community Development*, se for eksempel Jørgensen, Paldam & Søgaard 2006). Metoden tilstræber at tage udgangspunkt i områdets ressourcer frem for dets problemer, og der blev både gennemført rollespil og workshops med beboerne med det formål at få dem til at kortlægge deres brug af og ønsker til området.

På den anden side er der – inden man overhovedet kan få ressourcer til sådanne tiltag – også behov for at tydeliggøre problemerne og, så at sige, „tale området ned“ for at skaffe penge og opbakning til de planlagte indsatser. I de endelige ansøgninger og helhedsplaner vedlægges imidlertid statistikker på udvikling-

en i beboersammensætning, og der lægges vægt på områdets problemer med hærværk, at områdets udvikling „går i den gale retning“, og at der blandt beboerne findes mange enlige forsørgere og børn og unge, som kører knallert eller løber uovervågede rundt på udearealerne og skaber utryghed. Hvor det i boligområdernes oprindelige utopiske vision netop var børn og unge, der gennem bebyggelsens enklavekarakter skulle skjermes mod trafik og andre udefrakommende farer, er det i dag netop oplevelsen af de utryghedsskabende børn og unge, som legitimerer tiltag til at åbne bebyggelsen op samt skabe social kontrol og tryghed ved at trække trafik og udefrakommende brugere ind i området.

Selvom de lokale beskrivelser fra boligorganisation, rådgivere og kommune altså også læner sig op ad en dystopisk stedsbranding, idet de insinuerer potentielle negative fremtidsscenerier, hvis der ikke gribes ind, bliver det dystopiske element her dog aldrig så udtalt som på det nationale niveau. Hvor der lokalt primært er tale om strategier til at skaffe penge til at forbedre området med fysiske tiltag og sociale indsatser, bliver ghettodystopien på nationalt plan en politisk teknologi, som kan bruges til at legitimere helt andre tiltag som for eksempel videre beføjelser og midler til politiet, strammere indvandringspolitik med videre. Ifølge Wacquant kommer de nedsættende diskurser, som omgiver de udsatte områder, til udtryk „nedefra“ i hverdagslivets sociale interaktion, men også „oppefra“, hvor de reproduceres journalistisk, politisk, bureaukratisk og videnskabeligt (Wacquant 2007a:68). Hvorvidt områderne faktisk er så farlige og belastede som deres ry, er underordnet, for fordommene om dem er nok til at sætte sig socialt skadelige spor i det levede sted, skriver Wacquant (ibid.). Det er, når den lokale agenda om at skaffe penge til omdannelse af området kobles på den nationale agenda om ghettoen, at boligområderne også materielt formes af det dystopiske brandscape.

Ghettodystopien sætter nemlig en retning for, hvilke problemer der kan italesættes, og hvilke løsninger beboere, konsulenter, kommune og boligforeninger kan forestille sig. I de omdannelsesstrategier, som sættes i værk i disse år, er fokus således i vid udstrækning på „at åbne bebyggelsen op“, „at skabe byliv og bedre forbindelser til omgivelserne“ og „at skabe socialt miks og tiltrække flere ressourcestærke beboere“ (Bech-Danielsen & Stender 2017:204ff.). I Åparken er der som led i omdannelsen etableret ni nye penthouselejligheder på taget af tre af blokkene med det erklærede mål at skabe et bredere boligudbud, der også kan tiltrække og fastholde mere ressourcestærke beboere. Beboerne har fået første ret til de nye boliger, men da huslejen er højere end i de øvrige lejligheder, er det primært nye beboere udefra, der er flyttet ind. Man kunne måske forestille sig, at de eksisterende beboere ville føle sig truet af sådanne tiltag til at tiltrække beboere med en anden social profil, men blandt de beboere, vi har interviewet i området,

er der ingen sure miner over „de fine på toppen“; tværtom fortæller flere stolt, at skoleinspektøren for den lokale folkeskole er flyttet ind. De håber, at det kan være med til at rette op på omgivelsernes opfattelse af Åparken som en ghetto og få flere danskere til at flytte ind – „det ville være bedre for vores børn,“ siger Ali og flere andre af de beboere, der har anden etnisk baggrund end dansk.

I en af penthouselejlighederne bor en ung, dansk familie, som har lejet sig ind, mens de venter på, at deres hus i en nærliggende forstad bliver bygget færdigt. På deres store terrasse står der grill, havemøbler og farvestrålende udendørs børnelegetøj. For den unge familie har Åparkens ghettostatus og de deraf afledte tiltag til at tiltrække nye, såkaldt ressourcestærke beboere således givet adgang til en nyopført penthouselejlighed med tagterrasse og flot udsigt. Området og de andre beboere har de dog ikke meget at gøre med, og under interviewet med Annette, moren i familien, bliver det tydeligt, at deres tilhørsforhold til Åparken er begrænset, idet hun fortæller, at hun kun bevæger sig i området lige omkring deres egen boligblok. Ikke fordi hun ikke har lyst til at benytte de øvrige uderum, men på grund af travlhed, og fordi deres børn primært bruger legepladsen på tagterrassen, hvor der er god plads og fine legefaciliteter, siger hun. Det er lettere end at sende børnene ud og lege i området, mener hun. Hun oplever ikke, at stedets ghettostatus er et problem, i hvert fald er det ifølge hende kun noget, der gælder „den anden ende“ af Åparken, som hun forklarer: „Jeg mener, at rygtingen går på, at jo længere man kommer ned mod butikscentret, jo mere belastet bliver området. Det er dér og i midten af parken, balladen skulle foregå, hvis der er noget. Men jeg ved ikke meget om det. Jeg bevæger mig primært fra lejligheden ud i bilen.“

Interessant nok peger nogle af de beboere, som har boet i området i længere tid, omvendt på, at det er den del af området, som er længst fra butikscentret, der er mest belastet. Dette kan dels bekræfte Annettes egen oplevelse af kun at have begrænset kendskab til området, og dels illustrerer det, at de såkaldt ressourcestærke tilflyttere som hun lægger afstand til stedet og dets stigma – der er ikke noget „efter vi er blevet en ghetto“ i hendes fortælling. Så alt imens det måske kan lykkes at tiltrække nye beboergrupper og derigennem ændre statistikkerne for området, er der ingen garanti for, at de bliver boende eller engagerer sig nævneværdigt i stedet. Hvor den dystopiske placebranding blandt lokale aktører såsom kommune, rådgivere, boligorganisationer og beboerdemokrater bruges strategisk til at rejse penge, bliver det blandt de såkaldt ressourcestærke beboere indirekte noget, der kan give anledning til privilegier i området, dog uden at stedets stigma ændrer sig. Det „ghettoagtige“ eksternaliseres, bor i den anden ende, angår nogle andre og er desuden noget, man uden videre kan flytte væk fra igen.

Som også Wacquant bemærker, er det en udbredt strategi blandt beboere i de udsatte områder at forskyde det territorielle stigma fra at angå området som sådan til at vedrøre særlige dele eller beboergrupper, som stadig udgør „en ansigtsløs, dæmoniseret anden“ (Wacquant 2007a:68). Men hvor mange af de beboere, der har boet i Åparken i længere tid, som eksempelvis Bjarne, understreger, at problemerne kun skyldes „nogle få familier“ eller „nogle få ballademagere“, tydeliggør Annettes udsagn – når hun siger, at hun ikke oplever stedets ghettostatus som et problem og ikke rigtig ved noget om det – at områdets status slet ikke angår hende. Ikke desto mindre spiller det dystopiske brandscape på subtil vis både socialt og materielt ind på hendes interaktion med stedet. Den vage fornemmelse om den anden ende af området som „belastet“ gør hende næppe mere tilbøjelig til at begive sig derned, og penthouseboligernes arkitektur fremmer heller ikke umiddelbart social kontakt mellem de gamle og de nye beboere. De store tagterrasser gør det lettere for de nye beboere at holde sig for sig selv, og for de øvrige beboere er adgangen til den fælles tagterrasse begrænset. Pointen er langt fra, at en lighedsorienteret arkitektur ville skabe venskaber på tværs af sociale skel, men at det byggede materialiserer de eksisterende sociale skel mellem „ressourcestærke“ og „ikke-ressourcestærke“, som kendetegner det dystopiske brandscape.

Fysisk sætter den dystopiske placebranding også varige aftryk gennem omgørelsen af områdernes modernistiske design, og for arkitekturrådgiverne bliver ghettobegrebet således en anledning til at forskelliggøre de ensartede blokke med nye facader i forskellige farver, altaner og portåbninger, ligesom infrastrukturpuljen har banet vej for at „slå hul“ i området og skabe nye stiforbindelser tværs gennem det. Den nyetablerede sti, som skulle forbinde Åparken bedre til omgivelserne, har dog ikke umiddelbart haft den ønskede effekt. Selvom stien er tænkt som en smutvej, der forbinder Åparkens nabobebyggelse bedre til busstoppested, skole og butikkerne i butikscntret, ønskede man fra nabobebyggelsens side ikke at videreføre stien, så i dag føres den gennem den nyetablerede port i en af Åparkens blokke og stopper dernæst brat ved en parkeringsplads, der fortsat danner en barriere mellem de to boligområder. De nye attraktive boliger, infrastrukturelle koblinger, imageplejen og de mange andre tiltag, der iværksættes i de udsatte områder, handler i vid udstrækning om at omdanne deres byggede omgivelser fra at afspejle efterkrigstidens utopi om lige boliger til lige mennesker til at tilpasse sig et mere kapitalistisk og individualistisk samfunds fokus på boligen som statusmarkør med vægt på forskellige facader, store altaner, private forhaver og eksklusive udsigtsboliger på toppen. Meget af det handler om at gøre området mere attraktivt i middelklassens øjne, men den middelklasse, der bor i de omgivende områder, er ikke nødvendigvis indstillet på at ændre sit blik på ghettoen som dystopisk brandscape. I beboernes egne øjne har de fysiske

omdannelser givet et væsentligt løft til deres område, så det ikke længere fremstår „så ghettoagtigt“, som flere beboere udtrykker det. Men som Lillian lidt opgivende konstaterer, opdager folk udefra det bare ikke rigtigt, fordi de ikke lige lægger vejen forbi Åparken.

Som Gordon MacLeod og Kevin Ward bemærker, ville Le Corbusier, hvis han havde levet i dag, nok blive deprimeret over at konsultere tidens urbane studier: „For nutidens by – som fremviser stigende ekstremer af rigdom og fattigdom [...] synes at manifestere sig i et intenst uensartet patchwork af utopiske og dystopiske rum, som i enhver henseende er fysisk nærliggende, men institutionelt fremmedgjorte“ (MacLeod & Ward 2002:154). Med utopiske steder sigter de her til dels til midtbyernes iscenesatte, gentrificerede og kommercialiserede rum, men også til de eksklusive, private *gated communities* og parcelhusforstædernes *bourgeois utopias* (Fishman 2002). Pointen er, at disse utopiske rum har de dystopiske steder som deres forudsætning – den ene del af patchworket kunne ikke eksistere uden den anden. Tværtom er relationen mellem dem central, for når de udsatte områder ses som enklaver, ghettoer og lukkede parallelsamfund, er det både en konsekvens af – og medvirkende til – at andre områder så at sige vender ryggen til dem.

Konklusion

Når betonblokke i de danske boligområder aktuelt rives ned og bygges om med nye portåbninger, forhaver og penthouselejligheder på toppen, vidner omdannelserne om, at de steder, der materialiserede modernismens utopier, i dag er lokus for en af samtidens stærke dystopier: ghettoen. Med ghettolisten og det politiske fokus på parallelsamfund skabes en dystopisk placebranding, idet der knyttes en stærk identitet til stedet og dets beboere i omgivelsernes øjne. Det dystopiske brandscape adskiller sig fra øvrig stedsbranding, ved at det har negativt og ikke positivt fortegn, men det gør det faktisk så meget desto mere effektivt. Folk i almindelighed har klare forestillinger om området, selvom de ikke har været der, og netop disse forestillinger om området får dem også til at holde sig på lang afstand. Jeg har relateret brandingbegrebets oprindelige betydning som et brændemærke, der markerer individets stedstilhørsforhold, til beboernes oplevelse af så at sige at være brændemærket af stedets negative fortællinger. De oplever „et territorielt stigma“, men tager også ghettobegrebet til sig i deres egen forståelse af stedet og bruger det i nogle sammenhænge strategisk. Her bliver det dystopiske brandscape en politisk teknologi, idet det at komme på ghettolisten også rummer økonomiske muligheder. De lokale agendaer om at skaffe penge til ombygninger og sociale indsatser kobler sig i den sammenhæng til det nationale

niveau, hvor ghettodystopien anvendes til at legitimere tiltag såsom midler til politiet og strammere indvandringspolitik. Især for de beboere, der er aktive i beboerdemokratiet, og for de nye tilflyttere, som får adgang til attraktive boliger, kan ghettoens dystopiske brandscape vendes til strategiske fordele og privilegier, mens det dog samtidig vanskeliggør ambitionen om at bygge bro til omgivelserne. Selvom der lanceres positive fortællinger om området, udgives pjecer til naboeråderne og ombygges med nye penthouses og stier for at tiltrække nye, ressourcestærke beboere og brugere, medvirker det dystopiske stedsbrand til at opretholde og forstærke boligområdernes eksisterende sociale skel. Derigennem sætter det dystopiske brandscape sig spor i både områdernes sociale liv og deres byggede materialitet: Når stier føres gennem området, og boliger slås sammen for at tiltrække nye beboere og brugergrupper, er intentionen at bryde områdets enklavekarakter og flette det bedre sammen med omgivelserne. Men side om side med de dystopiske steder findes forstædernes og byernes utopiske rum, hvis sociale orden netop opretholdes ved at vende ryggen til og afskærme sig fra de dystopiske områder.

Noter

1. De regler, hun formentlig har i tankerne, handler om, at der i en række boligområder er indført såkaldt „fleksibel udlejning“, hvor beboere, der har jobs eller er i uddannelse, kommer øverst på ventelisten til en bolig.
2. Jeg benytter pseudonymer både for de citerede beboere og for området som helhed, da flere af de interviewede ellers vil være vanskelige at anonymisere.
3. Når begreber udbredes fra forskningsfora til en bredere samfundsmæssig diskurs, sker der gerne et skred i deres betydning. Hastrup benævner det ontologisering, idet en måde at erkende verden på – et epistemologisk forhold – bliver til et eksisterende – altså ontologisk – forhold i verden (Hastrup 1999:168). Hun illustrerer pointen med, hvordan Durkheims samfundsbegreb fra at være en analytisk ramme til forståelse af forskellige fænomeners indbyrdes sammenhæng snart vandt en sådan udbredelse, at samfundet antoges at være en „ting“, der fandtes som sådan (ibid.).
4. Medmindre andet er angivet, er alle citater oversat af forfatteren.

Litteratur

- Altinget
2010 De 32 initiativer i regeringens ghetto-strategi. <http://www.altinget.dk/artikel/de-32-initiativer-i-regeringens-ghetto-strategi>.
- Bech-Danielsen, Claus
2004 Moderne arkitektur – hva' er meningen? Aarhus: Systime.

- Bech-Danielsen, Claus & Marie Stender
2017 Fra ghetto til blandet by. Danske og internationale erfaringer med omdannelse af udsatte boligområder. København: Gads Forlag.
- Fishman, Robert
2011 Bourgeois Utopias: Visions of Suburbia. In: S. Fainstein & S. Campbell (eds): Readings in Urban Theory. Pp. 21-31. Oxford: Blackwell.
- Friedman, John
2000 The Good City. In Defense of Utopian Thinking. International Journal of Urban and Regional Research Vol. 24(2):460-72.
- Goffmann, Erving
1963 Stigma. London: Penguin.
- Hastrup, Kirsten
1999 Viljen til viden. En humanistisk grundbog. København: Gyldendal.
- Houllebecq, Michel
2015 Underkastelse. København: Rosinante.
- Ibsen, Peter
2010 Politiforbundet. Slaget er tabt i mange ghettoområder. Politiken 6. oktober. Hentet på <http://politiken.dk/indland/art4980002/Politiforbundet-Slaget-er-tabt-i-mange-ghettoomraeder>.
- Jameson, Fredric
1982 Progress Versus Utopia; or, Can We Imagine the Future? Science Fiction Studies 9(2):147-58.
- Johansen, Mette-Louise E. & Steffen B. Jensen
2017 "They Want Us Out". Urban Regeneration and the Limits of Integration in the Danish Welfare State. Critique of Anthropology 37(3):297-316.
- Jørgensen, Camilla Møberg, Astrid Paldam & Steen Søgaard
2006 ABCD i praksis. Ressourceafdækning og beboerinvolvering i projekt Byen i Balance. Rapport fra forsøgsprojekt i Vejle Kommune 2005-2007. København: Velfærdsministeriet.
- Klingmann, Anna
2007 Brandscapes. Architecture in the Experience Economy. Cambridge, MA: MIT.
- Kiib, Hans
2010 Performative Urban Design. Aalborg: Aalborg University Press.
- Larsen, Troels Schultz
2011 Med Wacquant i det ghettopolitiske felt. Dansk Sociologi 22(1):47-67.
- Löfgren, Orvar
2007 First We Take Manhattan, then We Take Berlin. Branding the Experience City. In: G. Marling & M. Zerlang (eds): Fun City. Pp. 74-98. København: Arkitektens Forlag.
- MacLeod, Gordon & Kevin Ward
2002 Spaces of Utopia and Dystopia. Landscaping the Contemporary City. Geografiska Annaler: Series B, Human Geography 84(3-4):153-70.

- Madden, Kathy
 2011 Placemaking in Urban Design. In: T. Banerjee & A. Loukaitou-Sideris (eds):
 Companion to Urban Design. Oxford & New York: Routledge.
- Rasmussen, Lars Løkke
 2018 Nytårstale 1. januar. Statsministeriet. Hentet på http://www.stm.dk/_p_14610.html.
- Regeringen
 2010 Ghettoen tilbage til samfundet. Et opgør med parallelsamfund i Danmark. http://www.stm.dk/multimedia/ghettoen_tilbage_til_samfundet.pdf
- Transport-, Bygnings- og Boligministeriet
 2017 Liste over ghettoområder. 1. december. Transport-, Bygnings- og Boligministeriet.
 Hentet på <https://www.trm.dk/da/nyheder/2017/ghettolisten-2017>.
- Poulsen, Søren Pape
 2016 Danmark har ikke plads til parallelsamfund. TV2 10. april. Hentet på <http://nyheder.tv2.dk/politik/2016-04-10-danmark-har-ikke-plads-til-parallelsamfund>.
- Wacquant, Loïc
 2004 Ghetto. In: N.J. Smelster & P.B. Bates (eds): International Encyclopaedia of the
 Social & Behavioural Sciences. Oxford: Elsevier.
 2007a Territorial Stigmatization in the Age of Advanced Marginality. Thesis Eleven
 91(1):66-77.
 2007b Urban Outcasts. A Comparative Sociology of Advanced Marginality. Malden, MA:
 Polity Press.
- Wirth, Louis
 1928 The Ghetto. Chicago: University of Chicago Press.